

N. V. P. van. Man f 0,10.

Maatschappij tot nut van 't algemeen.

Engeland en Transvaal

Leijds

DOOR

Dr. C. B. SPRUYT.

(Met een kaartje van Zuid-Afrika).

AMSTERDAM.

S. L. VAN LOOY.

2563

cent; 50 ex. f 3.20; voor departementen en leden der Maatschappij f 2.50 plus 25 cts. voor frankeerkosten.

ИЗДАТЕЛЬСТВО «СВЕТЛОСТЬ»

I N L E I D I N G.

De tijden zijn voorbij, waarin onze landgenooten zich onderscheidden door een levendig nationaliteitsgevoel, en men van de meeste Nederlanders kon getuigen, wat de kaapsche geschiedschrijver Theal van den gouverneur Simon van der Stel zegt :

„Hij was innig vaderlandslievend, en geloofde, dat alles wat Hollandsch was noodzakelijkerwijze beter moest zijn dan hetgeen dit niet was.”

Deze — zoo men wil bekrompen — ingenomenheid met eigen landaard en eigen volksgeest, bij onze hoogere standen sinds lang verdwenen, leeft ook thans nog in het geheele engelsche volk krachtig voort. Wat Britsch is, moet goed zijn; wat niet Britsch is, mag op zijn best dragelijk heeten. Daarom telt de Engelschman zijn vijanden en concurrenten zoo licht, overtuigd, dat de Overwinning ten slotte altijd vriendelijk de hand zal reiken aan den britschen mededinger.

Voor een volk met zooveel zelfgevoel is het een bittere teleurstelling, als andere natiën niet dadelijk gereed zijn Englands meerderheid te erkennen. Wordt het slag op slag schaakmat gezet door de burgers van een volk, in getalsterkte vele honderden malen kleiner dan de bewoners van Groot-Brittannië, dan kan die teleurstelling overgaan tot ingekankerden haat en onverzoenlijke wraaklust.

Hierin ligt de reden, waarom de Transvalers bij de Engelschen geen goed kunnen doen; hierin de verklaring van de geheele afwezigheid van rechtsgevoel, waardoor het britsche publiek zich veelal kenmerkt bij de beoordeeling van transvaalsche toestanden en verhoudingen.

Sinds het voorjaar van 1897 houdt te Londen de zuidafrikaansche commissie hare zittingen. Voor haar verschijnen hooggeplaatste personen, invloedrijke staatsambtenaren, om ophelderingen te geven over hun aandeel in een schandelijke samenzwering tegen een bevrienden staat. Niemand toont zich verontwaardigd over de geveinsdheid en kwade trouw der samenzweerders. Met volkomen instemming van het publiek verklaart Jameson, dat alles vergeven zou zijn geworden, indien de aanslag gelukt ware. Tal van leden der parlementaire commissie, in de eerste plaats de minister Chamberlain, doen hun best om het onderzoek, dat ten doel moest hebben, britsche misdadigers te straffen, te gebruiken als een middel om een grond tot oorlogsverklaring aan Transvaal te vinden. Dikwijls heeft men moeten denken dat de britsche regeering, na in 1895 te vergeefs een sluipmoord beproefd te hebben op de transvaalsche vrijheid, voorwendsels zoekt om in 1897 over te gaan tot een openlijken aanslag. En al schijnt dit gevaar voorshands minder dreigend, dan in Maart en April het geval was, niemand kan eene regeering vertrouwen, die misdadigers als Rhodes en de zijnen ongestraft laat en hun gelegenheid geeft hun werk voort te zetten. Vele Engelschen rekenen er op, dat met Kerstmis van dit jaar de engelsche vlag te Pretoria zal waaien.

Dit alles is volstrekt niet in overeenstemming met de voorstelling, die de Engelschen zich in den regel van hun politiek maken. Het engelsche staatsbeleid geldt bij hen voor zoo eerlijk, zoo human, zoo edelmoedig, dat het voor andere volken een ongeluk is, dat zij zich niet mogen koesteren in de zon der britsche voortreffelijkheid. Wie de geschiedenis nagaat, zal zeker niet instemmen met dit vleiend oordeel, door de Engel-

schen over hun eigen gedragslijn geveld. Maar wel moet men erkennen, dat de engelsche regeering en haar vertegenwoordigers inderdaad bijzonder gesteld zijn op het bewaren van zekeren *schijn* van billijkheid en dat zij er zeer ver in zijn, anderen en misschien zich zelf te bedriegen door het uitdenken van edele beweegredenen voor zelfzuchtige of booze daden.

Is er nu in de houding, die Engeland in de laatste maanden tegenover Transvaal aanneemt, weinig te bemerken van die „zalvende fatsoenlijkheid (*unctuous rectitude*)” waarvan Rhodes zijne landlieden terecht beschuldigde; wordt tegenover Transvaal bij uitzondering een beroep gedaan uitsluitend op het recht van den sterkste, dan moet daarvoor een reden zijn. En die reden is geen andere dan deze: Wij Engelschen kunnen Majuba niet vergeten en, sinds Doornkop een tweede Majuba voor ons geworden is, dorsten wij alleen naar wraak en brengen wij alle andere gevoelens tot zwijgen.

De woede van den Engelschman tegen den Boer, hoe onbillijk en hoe kleingeestig ook, laat zich gemakkelijk verklaren. Inderdaad is de geschiedenis der Boeren een steen des aanstoots voor ieder Engelschman, die vastgeroest zit in het geloof aan de voortreffelijkheid van zijn volk. Van het begin tot het einde levert zij de stof tot een acte van beschuldiging tegen Engeland.

Reeds de wijze, waarop Engeland de Kaapkolonie verworven heeft, strookt niet met de rechtvaardigheid, laat staan met de edelmoedigheid, die de Brit aan zijne natie toeschrijft. Engeland vermeesterde de Kaapkolonie in 1795 door misbruik te maken van de zwakheid van den stadhouder Willem V, die er zich toe vinden liet, de kolonie in zijn naam door een engelsche vloot te doen opeischen. Het behield haar in 1814, door een destijds onweerstaanbaren druk te oefenen op de nederlandsche Regeering. Het was zeker noch billijk, noch edelmoedig, Nederland door het verlies van twee zijner beste koloniën, de Kaap en Ceylon, te laten boeten voor de rampen,

waarvan Napoleon de oorzaak was en waaronder Nederland vrij wat meer geleden had dan Engeland.

Bij het besturen van het op zoo onwaardige wijze verworven wingewest heeft Engeland een reeks van fouten begaan, zooals er zelden in de geschiedenis der koloniseerende volken voorkomen. Het zou niet moeilijk geweest zijn, de Kapenaars te doen berusten in het engelsche bewind, „Nooit heeft” — zegt de heer Theal — „een volk dat niet van britsche afkomst was, zulk bruikbaar materiaal geleverd voor de vorming van een aan Engeland welgezinde provincie als deze zuid-afrikaansche volksplanters, toen zij door verovering onder britsch bewind kwamen. Zij waren mannen van ons eigen ras, van dien stoeren nederduitschen stam, die zoowel Engeland en Schotland als het delta van den Rhijn bevolkte . . . Deze Zuid-Afrikanen spraken een taal, die onze groote Alfred zonder veel moeite zou verstaan hebben, die meer, dan het hedendaagsche Engelsch, nadert tot de spraak der mannen, die onder Harold bij Senlac streden. Hun godsdienst was dezelfde als die van het schotsche en van een groot deel van het engelsche volk. Dat er geen spoor van rassenhaat bestond tusschen hen en het volk van Groot-Brittannië, blijkt uit de gemengde huwelijken, die altijd, sinds de Kaapkolonie onder britsche vlag kwam, veelvuldig hebben plaats gevonden.”¹⁾

De heer Theal had er kunnen bijvoegen, dat het aantal der hollandsche Afrikanen in 1795 slechts enkele duizenden bedroeg. Bij den census van 1791, den laatsten vóór de inbezitting door de Engelschen, bleek de kolonie 6073 volwassen blanken (mannen en vrouwen) te tellen.²⁾

Misschien is dit cijfer wat laag, daar de census in de buiten-districten moeilijk nauwkeurig kan geweest zijn. De hollandsche Afrikaners hadden zich toch reeds in de 18de eeuw verspreid over een zeer groote oppervlakte en daarenboven een eigenaardige levenswijze aangenomen, die het voor de ambte-

¹⁾ Theal, History of the Boers, blz. 59—60.

²⁾ Theal, History of South-Africa (1691—1795) blz. 289.

naren nog al bezwaarlijk maakte de noodige gegevens voor het opmaken van den census te verkrijgen.

De gewoonte van bij gelegenheid te „trekken” is bij de Boeren haast zoo oud als de kolonie zelve. Het bezit van groote kudden vee en de aanwezigheid van niet of schaars bevolkte onmetelijke terreinen leidde de bevolking nu en dan tot een zwervend leven. Langzamerhand was zij, al trekkende, van de onmiddellijke omgeving van Kaapstad tot ver in de binnenlanden doorgedrongen. In het jaar 1800, toen de grenzen der kolonie naar alle zijden nauwkeurig bepaald waren, besloeg hare oppervlakte omstreeks 120000 vierk. engelsche mijlen, d. i. ongeveer anderhalf maal zoo veel als de tegenwoordige Oranje-Vrijstaat. In het noorden was de Buffelrivier, in het oosten de Vischrivier de grens.¹⁾ De 6000 (of wat meer) volwassen kolonisten hadden dus, toen de Engelschen de kolonie namen, ieder te beschikken over een terrein van 20 vierk. engelsche mijlen of 5200 hectaren; d. w. z. een stuk land van ruim vijf kwartier uur gaans lengte en breedte. Behalve de blanken, waren er 18000 volwassen slaven en een niet zeer groot aantal vrije kleurlingen, namelijk vrijgelaten slaven, Hottentotten, Kaffers en, in minder toegankelijke streken, Boesmans.

Verspreid over een groote uitgebreidheid en verre verwijderd van de Kaapstad, hadden de Boeren in de buitendistricten in 1795 reeds lang geleerd voor zich zelf te zorgen en alleen op zich zelf te rekenen. Zij waren een volk geworden van jagers en veeboeren, gezegend met dien gelukkigen lichamelijken aanleg, dien het zuid-afrikaansche klimaat schijnt voort te brengen. Op die duizenden voeten hoog liggende terrassen en in die droge berglucht worden de mannen groot van gestalte, frisch van bouw, gehard tegen allerlei vermoedissen, ontberingen en andere schadelijke invloeden, waaronder

¹⁾ Zie het achter dit geschrift gevoegde kaartje, dat men ook bij andere gedeelten daarvan met vrucht zal raadplegen.

de verwende Europeaan bezwijkt; de vrouwen gezond, opge-ruimd en vruchtbaar. In ruime mate bedeed met de verstandelijke hoedanigheden, die in hun omstandigheden te pas kwamen, waren de kolonisten nagenoeg geheel verstoken van wat zij „geleerdheid” noemen. Voor het onderwijs in de buitendistricten had de ten ondergang neigende Oost-Indische Compagnie vóór 1795 volstrekt niet gezorgd; voor de godsdienstige behoeften der bevolking in niet voldoende mate. Dat de beschaving onder de Boeren niet geheel en al te loor ging en dat slechts enkelen onder hen „verkafferden”, is zeker voor een groot deel te danken aan den diepen eerbied, waarmede zij den bijbel beschouwden. In dien bijbel meenden zij duidelijke en onbetwistbare antwoorden te vinden op de vraag, wat recht en goed is. De waarde, die zij aan den bijbel hechtten, had ten gevolge, dat de Boeren uit eigen beweging en met eigen mid-delen er voor zorgden dat de kinderen, als het eenigszins mo-gelijk was, onderwijs kregen in het lezen, hetzij van een der oudere familieleden of wel van tijdelijk in het gezin opgenomen onderwijzers.

Het leven van den Boer op zijn eenzame „plaats”, ofschoon doodelijk vervelend voor wie behoefte heeft aan de genoegens en de afleiding die een „beschaafde” omgeving medebrengt, was en is voor hem zelf vol bevrediging en afwisseling. Er zijn wilde bokken (antilopen) en vogels in overvloed in zijn onmiddellijke omgeving. Daar hij in gewone tijden niet veel anders te doen heeft dan 's morgens en 's avonds het vee te tellen, dat overdag onder de hoede zijner kinderen en gekleurde bedienden graast, blijft hem overvloed van tijd om voor wild-braad te zorgen en zijn vaardigheid in het schieten te brengen tot dien graad van volmaaktheid, die thans wereldberoemd is. Niets is hem zoo aangenaam als, op zijn paard gezeten, ont-daan van jas en vest, den breedgeranden hoed op het hoofd, den patroongordel om den schouder en zijn „roer” in de hand, den ganschen dag in zijn stille bosschen en bergen het spoor der antilopen te volgen. Dan gebruikt hij 's avonds een een-

voudig maal van brood, vleesch en melk, hetzij in zijn eigen huis of bij een buurman, in de buurt van wiens woning zijn jacht hem gevoerd heeft, zit nog een paar uren al rookende met zijn gastheer te „gesels” (d. w. z. zich te wijden aan den gezelligen kout) en slaapt daarna als een roos. Zóó van daag, zóó morgen. De buitenwereld bestaat voor hem niet. Hij breekt zich het hoofd niet met wat er in de wereld voorvalt. Zijn bibliotheek bestaat uit een bijbel en een paar psalmboeken.

Dit eentonig bestaan, nu en dan afgewisseld door het bezoek van een bloedverwant of van een „smous” (d. w. z. koopman, 't zij joodsch of christelijk) en een paar malen 's jaars door een tocht per ossenwagen naar het Nachtmal, is den Boer zoo lief geworden, dat hij voor zich en zijne kinderen niets anders vraagt. Zoo leefden de Boeren in de buitendistricten, toen Engeland Kaapstad bezette; zoo leven zij nog in Transvaal, als de omstandigheden het toelaten. Wordt hun die aartsvaderlijke levenswijze, wier model zij in het boek Genesis meenen te vinden, onmogelijk gemaakt, dan zijn zij geneigd naar een land te trekken, waar zij leven kunnen zooals dat hun behaagt; zonder weelde, maar ook zonder overmatigen geregelden arbeid; zonder afwisselende genoegens, maar ook zonder de vermoeienis en de teleurstelling, die deze medebrengen; zonder de voordeelen, die een krachtig maatschappelijk en staatkundig leven aanbiedt, maar ook zonder den lichamelijken en geestelijken achteruitgang van vele personen, waarvoor „beschaving” en „ontwikkeling” gekocht worden.

Zulke mannen en zulke vrouwen hebben natuurlijk een groote liefde voor volstreckte onafhankelijkheid en een diepen afkeer van staatsbemoeiing. Maar deze eigenschappen waren voor het engelsche bewind geen grooter bezwaar dan zij voor de Oost-Indische Compagnie geweest waren. Weinige maanden vóórdat de kolonie in 1795 door de Engelschen genomen werd, hadden de Boeren van Graaff-Reinet hun landdrost weggejaagd en het bestuur hunner zaken zelf ter hand genomen. De Boeren van Swellendam hadden dit voorbeeld gevolgd.

Het is zeker niet ieders zaak, dergelijke kolonisten zóó te besturen dat zij redelijk tevreden zijn. Engeland had daarin kunnen slagen, als het rekening had gehouden met den aard der Boeren en het hun mogelijk gemaakt had, hun leven voort te zetten op de wijze, die zij nu eenmaal de meest verkieslijke achten. Het deed echter geheel anders. Van den aanvang af, geeft het engelsche bewind aanleiding tot een ontevredenheid, die zich eindelijk openbaart in het eenig en ongehoord verschijnsel dat men den „Grooten Trek” noemt. Honderden gezinnen laten in 1834 en volgende jaren hun land en een groot deel hunner andere bezittingen in den steek en trekken met het vee en een weinig huisraad de woestijn in. Zij hebben minder bezwaar in de gevaren, die het onbekende klimaat, de woeste Bantu-stammen, de leeuwen, slangen en ander „ongedierte” kunnen brengen, dan in de zegeningen, die het humane en rechtvaardige Engeland aan hen en hunne kinderen belooft. Die zegeningen komen hen voor van dien aard te zijn dat te sterven hun veel wenschelijker schijnt dan ze te genieten.

Vanwaar een zoo diepgaande ontevredenheid? Zij is eenvoudig het gevolg van het onverstand en de eigenwijsheid der engelsche Regeering.

In de volgende bladzijden zal ik in de eerste plaats trachten duidelijk te maken, hoe de innige vijandschap tusschen Boer en Engelschman ontstaan is; daarna, hoe die vijandschap door nieuwe fouten en tekortkomingen van engelsche zijde is aangevuurd. Het eerste onderwerp toont ons de Boeren als slachtoffers van britsche negerliefde; het tweede: dezelfde Boeren als lijdens tengevolge eerst van britsche zuinigheid, daarna van britsche hebzucht.

DE BOEREN ALS SLACHTOFFERS VAN BRITSCH NEGERLIEFDE.

a. De oorzaken van den Grooten Trek.

Wat de kaapsche Boeren omstreeks 1835 naar de woestijn dreef, weten wij zeer goed door tal van brieven, in het kaapsche archief bewaard en van wier inhoud de heer Theal verslag geeft op blz. 60 tot 70 van zijn hierboven genoemd werk. Hunne grieven zijn opzettelijk uiteengezet in het schrijven van 22 Januari 1837, waarin Pieter Retief rekenschap geeft van de gronden, die hem en anderen noodzaken het engelsche grondgebied te verlaten.

Het britsche bewind wordt daarin beschuldigd, zijn blanke onderdanen in de oostelijke districten der kolonie zonder bescherming over te leveren aan roofzieke en moorddadige Kaffers en Hottentotten. De vrijmaking der slaven op 1 December 1834 is voorts op zeer onverstandige en onbillijke wijze tot stand gekomen. Maar nog ernstiger klachten worden door Retief ingebracht tegen „eigenbelangzuchtige en oneerlijke personen”, die, in naam van den godsdienst, in Engeland ontzaglijk veel kwaad hebben gesproken van de Boeren, en wier lastertaal daar geloof vindt, terwijl elk getuigenis ten voordeele der Boeren met wantrouwen wordt ontvangen.

Inderdaad laten zich de belangrijkste grieven der kolonisten tegen de engelsche Regeering beschouwen als gevolgen van de omstandigheid, dat die Regeering onder den invloed staat van de machtige zendelingen van het londensch Genootschap, op wie Pieter Retief in de aangehaalde woorden doelt. Het is volstrekt niet waar, dat de Boeren vijandig gezind zijn tegenover de zending. Met de fransche, de amerikaansche, de

duitsche zendelingen hebben zij het over 't algemeen zeer goed kunnen vinden. Maar de leiders van het londensch zendeling-genootschap waren in hun oog meer politieke agenten dan evangelie-predikers. Die zendelingen pasten zekere theorie over de naturellen (Kaffers, Hottentotten, Boesmans) toe, die aan de Boeren ongerijmd voorkwam. En die toepassing had voor de kolonisten zoo bedenkelijke gevolgen, dat zij meenden niet te kunnen wonen in een land, waar dergelijke theorieën de gedragslijn der overheid bepaalden.

Nog steeds is de „naturellenquaestie” de hoofdvraag voor Zuid-Afrika, al is zij thans door de avontuurlijke politiek van Cecil Rhodes tijdelijk op den achtergrond geschoven. Wel betwijfelt thans niemand meer, dat de zendelingen in het begin dezer eeuw geheel ongelijk hadden in hun gunstig oordeel over de naturellen, en dat de destijds zoo diep verachte Boeren, door eeuwenlange ervaring voorgelicht, de naturellen vrij wat beter kenden. Maar de meeningen over de politiek, ten aanzien der naturellen te volgen, loopen nog altijd uiteen; en dit verschil van gevoelen is een der belangrijkste oorzaken van het voortdurend misverstand tusschen Engeland en Transvaal.

De inderdaad wonderspreukige maar toch zoo populaire idee, dat alle menschen van nature gelijk zijn en dat een weldenkend mensch er naar moet streven de bestaande ongelijkheid zoo veel mogelijk door die natuurlijke gelijkheid te vervangen, — die idee heeft wel de europeesche wereld veroverd, maar is nooit doorgedrongen tot het gemoed der afrikaner Boeren. Sinds eeuwen in nauwe aanraking met drie lagere rassen, de Bantu (gewoonlijk Kaffers genoemd), de Hottentotten en de Boesmans, wisten zij door droevige ervaring al te goed welk een diepe klove den barbaar van den christen scheidt. Thans is het verstandelijk en zedelijk peil der zoogenaamde natuurluizen vrij nauwkeurig bestudeerd en stemmen de deskundigen in met de Boeren, die altijd beweerd hebben, dat de naturellen volwassen kinderen zijn, voor zelfregeering ten eenenmale on-

geschikt. Wat hen daarvoor onbruikbaar maakt, is niet zoozeer de zwakheid van hun verstandelijke vermogens, maar vooral die van hun karakter.

De hooger ontwikkelde mensch onderscheidt zich, doordien hij in staat is, gemakkelijk bereikbare genietingen op te geven en zich ontberingen te getroosten ter wille van een verwijderd doel. Niet de levendige indrukken, door zijne zinnen gewekt, bepalen zijne handelingen, maar gedachten aan een verre toekomst en algemeene regelen, die voor ieder geval vooruit aangeven wat er te doen is, al is het ook niet aangenaam, en wat na te laten is, al belooft het ook zeker oogenblikkelijk genot. De personen, die dit streven naar verwijderde doeleinden en de „zelfbeheersching”, daarvoor noodig, niet kennen, brengen het niet ver in de wereld. De volken, bij wie nagenoeg alle individuen het leven zoo licht opnemen dat zij niet veel verder denken dan het oogenblik, kunnen voor ondergang alleen bewaard worden door een despotische regeering, die door strenge handhaving der tucht aan hare onderdanen den onafwijsbaren plicht oplegt, ook andere daden te doen dan die welke hun persoonlijk het aangenaamst of het minst onaangenaam zouden zijn. Weinig regeeringen zijn meer despotisch dan die van een Kafferkonink over zijn stam.

Terwijl nu de Boeren begrepen dat er van naturellen, die te midden van blanken leven, niets goeds en veel kwaads te wachten is, tenzij zij in bedwang gehouden worden door een dergelijke heilzame vrees, als hun opperhoofd hen in hun natuurstaat inboezemt, werden de londensche zendelingen geleid door de gedachte, dat een Kaffer en een Hottentot minstens evenveel waard zijn als een afrikaner Boer. Zij legden het er op aan, de zwarten oopen te hoopen in de buurt van hunne zendingstations, omdat hun bekeerlingen, naar hun meening, daardoor beter den veredelenden invloed van het evangelie zouden ondervinden. De Boeren waren natuurlijk alles behalve ingenomen met een stelsel, dat hen van hun gekleurde arbeiders beroofde. — De zendelingen meenden dat

het land moest behooren aan de naturellen, die zij ten onrechte voor inboorlingen hielden, en zagen de boeren voor indringers aan. De Boeren beschouwden zich zelf als het heerschende ras en wilden den naturel alleen op het erf van den Boer zijn bescheiden „Kaffertuin” laten bewerken.

Miskennen van de goede eigenschappen der kolonisten en een onjuist oordeel over de waarde der naturellen leidden de zendelingen tot het aanbevelen eener staatkunde, die in het oog der Bóeren zoo door en door ongerijmd was, dat zij haar moeilijk anders konden verklaren dan door te onderstellen, dat de zendelingen het op den ondergang der blanke bevolking toelagden. Omstreeks 1834 was de invloed der zendelingen en bepaaldelijk die van hun leider, Dr. Philip, in Engeland overwegend. In de Kaapkolonie vonden zij alleen steun bij een zeer kleine partij; want, wie ter plaatse aanwezig was en de toestanden met eigen oog aanschouwde, moest al zeer bevooroordeeld zijn, om hun gelijk te geven. Maar, evenals thans de weinig beteekenende Rhodes-partij in de Kaapkolonie nu en dan te Londen den indruk weet te geven, alsof zij de zaken het best inziet, zoo golden de „Philippisten” in 1834 voor de ware vertegenwoordigers der Kaapkolonie.

In Juli 1828 hadden zij de afschaffing weten door te drijven van de „paswet”, die de Hottentotten verhinderde, als landloopers door het land te zwerven. Voorts werd de bepaling, dat kinderen van dienstbare Hottentotten, die minstens acht jaren door de meesters onderhouden waren, hun meesters na hun mondigheid nog tien jaren moesten dienen, omstreeks denzelfden tijd opgeheven en de Hottentotten in alle opzichten met Europeanen gelijk gesteld. Daardoor konden zij vrijelijk de hoeven verlaten en zich naar de zendelingstations begeven of een zwerfend leven leiden. Het gevolg was: groote achteruitgang van de Hottentotten en zoodanige toeneming der „veediefte”, dat het boerenbedrijf haast niet meer met voordeel kon ter hand genomen worden. — De vrijmaking der slaven in 1834 werd op zoo onbesuisde wijze voorbereid en uitgevoerd,

dat zij nieuwe zwermen van landloopers op de boerenplaatsen losliet, de geëmancipeerde slaven, thans in politieken zin de gelijken van hunne meesters. Daarenboven was de uitbetaling der schadevergoeding zoo slecht geregeld, dat de slavenhouders gemiddeld niet meer dan een vijfde van de waarde hunner slaven ontvingen.

Aan deze en andere grieven — zooals de hervorming der rechtspraak naar engelsch model in 1828, en de invoering, ook in 1828, der engelsche taal bij de rechtspraak en in de stukken bij het gouvernement in te dienen — werd de kroon opgezet door het intrekken van de regeling der zaken aan de oostergrens, die de gouverneur Sir Benjamin d'Urban in 1835, na afloop van een gevaarlijken Kafferoorlog, getroffen had. Op 21 December 1834 waren duizenden Kaffers van den Xosa-stam verraderlijk over de grenzen der kolonie getrokken, hadden tal van blanken vermoord, 456 huizen verbrand, duizenden paarden, tien duizenden stuks rundvee, schapen en bokken weggevoerd. Nadat de gouverneur de Xosa's met moeite bedwongen had, liet hij hen het gestolen vee terug geven en plaatste aan de andere zijde der toenmalige oostergrens omstreeks 18000 Fingo's, leden van een aan de Xosa's vijandigen Kafferstam, om op die wijze de Xosa's in bedwang te houden.

Dr. Philip en zijn geestverwanten wisten te bewerken, dat deze maatregelen van den gouverneur ongedaan gemaakt werden en dat de Boeren in de grensdistricten blootgesteld zouden blijven aan de rooftochten der Xosa's. Volgens de meening der Kaffervrienden, waren de Xosa's een zeer onderdanig en vredelievend volk, aan wie men gemakkelijk leeren kon wat recht is en die alleen, door groot onrecht en door schandelijke wreedheid der blanken getart, de wapens konden hebben opgevat. Dr. Philip trok zelf naar Engeland met een Xosa en een bastaard-Hottentot, en verscheen met die twee naturellen voor een comité van het Lagerhuis. De toenmalige minister van koloniën, Lord Glenelg, besloot de bepa-

lingen van Sir Benjamin d'Urban in te trekken. De souvereiniteit van Engeland over de geannexeerde streek, waar d'Urban plaats gemaakt had voor zijn Fingo's, werd opgeheven, „omdat zij de vrucht was van een oorlog, waarin oorspronkelijk het recht niet geweest was aan de zijde der overwinnaars, maar wel bij de overwonnenen”. Lord Glenelg zeide in dezelfde depêche, die dit bericht overbracht, dat de Xosa's volkomen in hun recht geweest waren een oorlog te beginnen wegens het gedrag der kolonisten en der publieke overheid tegenover hen gedurende een lange reeks van jaren; zij waren „aangespoord tot wraak en wanhoop door het stelselmatig onrecht, waarvan zij de slachtoffers waren geweest”, en hadden „het volle recht gehad, met geweld te dwingen tot de voldoening, die zij niet verwachten konden op andere wijze te zullen verkrijgen.” ¹⁾

Men kan begrijpen, welken indruk deze depêche maken moest op de Boeren van de oostelijke districten, die nog niet eens den tijd hadden gehad, hun verwoeste woonhuizen weder op te bouwen en die honderden bloedverwanten betreurden, welke deels door de Xosa's vermoord, deels omgekomen waren van gebrek en ellende. Zij werden eenvoudig aan de genade van woeste barbaren overgeleverd. Een dringend schrijven van den gouverneur aan den Minister leidde alleen tot zijn ontslag en zijn vervanging door Sir George Napier, die de vooroordeelen van Lord Glenelg en de Philippisten ten volle deelde.

Reeds vóór het aftreden van Sir Benjamin d'Urban, hadden kleine gezelschappen Boeren, onder de leiding van Trichard en van Rensburg de kolonie verlaten om aan de andere zijde van de Oranje-rivier een nieuwe woonplaats te zoeken in het land, dat thans den Oranje Vrijstaat en de Transvaal vormt en destijds door de Zulu's en de Matabelen nagenoeg leeggemoord was. Maar eerst na het intrekken zijner verstandige regeling van de grensaangelegenheden, nam de trek groote afmetingen aan

¹⁾ Theal, History of South Africa (1834—1854), blz. 58.

en gingen de emigranten onder Potgieter, Maritz, Retief, Pretorius, Uys en zooveel anderen, die de namen der „Voortrekkers” door de geheele wereld bekend hebben gemaakt.

b. Pogingen om de uitgeweken Boeren tot den terugkeer te bewegen.

In de voorgaande bladzijden zijn de grieven, die de Boeren omstreeks 1835 tegen Engeland hadden, tamelijk uitvoerig beschreven, omdat zij bij ons te lande niet algemeen bekend en daarenboven nog steeds van groote beteekenis zijn ter verklaring van de verhouding der Transvalers tot de engelsche Regeering. De herinnering aan het lijden der „voortrekkers”, de grootouders en ouders der tegenwoordige Transvalers, is bij hun nageslacht nog zeer levendig. Het is den gewonen Transvaler moeilijk uit het hoofd te praten, dat het engelsche bewind het op den ondergang der Boeren aangelegd had. Hierin ligt een der voornaamste oorzaken van het diep gewortelde wantrouwen, waarmede alles, wat de britsche Regeering doet, in Transvaal wordt beoordeeld.

De oorlogen en zwerftochten der uitgeweken Boeren te beschrijven, schijnt mij daarentegen overbodig, omdat dit onderwerp ook in onze taal zoo dikwijls behandeld is. Men weet dat de landstreken aan den overkant van de Oranje-rivier tot aan de Limpopo (thans de noordergrens der Transvaal) „schoongemaakt” waren door de Zulu’s van Tschaka en de Matabelen van Moselekatse; hoe de Boeren, door de armoedige overblijfselen der kort geleden uitgemoorde stammen als weldoeners en beschermers begroet, zonder moeite, van dezen een groot deel van het vroeger door hen bewoonde land verwierven, op voorwaarde, dat de krijgshaftige blanken de zwakke naturellen zouden beschermen tegen hunne onderdrukkers. Weldra (in 1837) hadden

de Boeren Moselekatse verslagen en hem genoodzaakt, de vlucht te nemen naar de overzijde van de Limpopo, waar hij zijn barbaarsch hof vestigde te Buluwayo, in 1868 stierf en zijn rijk naliet aan zijn zoon Lobengula. Moeilijker was de strijd met Dingaan, den opvolger van den Zulu-koning Tschaka. Natal, door Dingaan met arglistige bedoelingen aan Pieter Retief verkocht, werd alleen verkregen ten koste van groote verliezen. Toen de zege behaald was, konden de Boeren een oogenblik hopen, in het uitgestrekte land, dat thans Natal, den Vrijstaat en de Zuid-Afrikaansche Republiek vormt, het vrije en onafhankelijk leven te leiden, ter wille waarvan zij zooveel gevaren en ontberingen hadden getrotseerd.

Als zij die hoop inderdaad gekoesterd hebben, hielden zij niet genoeg rekening met de menschlievende bedoelingen der nog steeds door de zendelingen bestuurde engelsche staatkunde. Terwijl zij hun wanhopigen strijd met Dingaan streden — een strijd, waarlijk niet door hen uitgelokt, maar uitsluitend het gevolg van Dingaan's verraderlijken moord op meer dan vijftig hunner voormannen — zond de gouverneur der Kaapkolonie, Sir George Napier, een legertje naar Port-Natal (thans Durban), dat de nagenoeg onbewoonde plaats bezette. Het doel van deze daad was, zooals de gouverneur in een dépêche van 14 November 1838 aan den minister Glenelg aangeeft, „te voorkomen, dat eenige voorraad of krigsbehoefden de haven binnenkomt, het eenige middel waardoor Z. Exc. aanvallen der uitgeweken Boeren op de naturellen kan voorkomen en een eind maken aan het bloedvergieten; voorts, de emigranten te verhinderen, een onafhankelijken staat te stichten door de bemachtiging van een zeehaven, door middel van welke zij zich zouden kunnen voorzien van buskruit en andere benoodigheden; door welke middelen Z. Exc. zich voorstelt den trek te doen ophouden.”¹⁾

Hadden de Boeren wel zoo ongelijk, als zij meenden, dat de

¹⁾ Theal, History of the Boers. pag. 120.

toenmalige engelsche autoriteiten hun ondergang bedoelden? Zij waren uitgeweken naar landen, waarop Engeland hoegenaamd geen recht had, omdat hun eigen leven en dat hunner kinderen niet veilig was in de grensdistricten. De engelsche gouverneur, niet in staat, die emigratie rechtstreeks te beletten, neemt de noodige maatregelen om de Boeren weerloos te maken en met handen en voeten gebonden over te leveren aan de onmenselijke barbaren, die hen in het land hunner ballingschap bedreigen. Hij doet dit, in de hoop, dat zij op die wijze gedwongen zullen worden, van de dwalingen huns weegs terug te keeren!

Wij willen gaarne aannemen, dat sir George Napier en zijn chef te goeder trouw meenden, dat de Boeren wreedaardige vervolgers der inboorlingen waren en als zoodanig de hun toebedeelde behandeling verdienden. Maar wie op deze wijze de engelsche overheid uit een zedelijk oogpunt meent vrij te pleiten, kan dit alleen doen door zich te beroepen op hare diepe onkunde aangaande de volken, in wier aangelegenheden zij zich, zuiver willekeurig en zonder schijn of schaduw van recht, meende te moeten mengen. De Boeren konden zich van zoo verregaande onkunde geen denkbeeld vormen en geloofden daarom aan boos opzet.

Men weet, dat de bemoeiingen van Engeland met de Boeren in Natal in 1843 leidden tot de annexatie van het land door Engeland en tot een nieuwen uittocht der Boeren, thans over de Drakenbergen heen, „den dood of de vrijheid te gemoet”.

De staatkunde, door het britsche bewind in die dagen aan de oostergrens der Kaapkolonie gevolgd, is een trouw spiegelbeeld van het uit menschlievenheid voortvloeiende gruwelijk onrecht, in Natal gepleegd. Dr. Philip had de autoriteiten in Engeland weten over te halen, aan den gouverneur der Kaapkolonie het stelsel van naturellen-politiek voor te schrijven, dat, naar den destijds regeerenden minister, het Glenelg-systeem genoemd wordt. De grenzen der kolonie moesten omgeven worden door een aaneengesloten reeks van naturellen-

staten, elk bestuurd door een machtig en bekwaam opperhoofd, van wien men hoopte, dat hij zich door de zendelingen zou laten leiden. Zulk een scheidsmuur tusschen de engelsche kolonie en de wildernis zou verdere emigratie nagenoeg onmogelijk maken en de emigranten reikhalzend doen uitzien naar de versmadede vleeschpotten van Egypteland. Immers, de uitgeweken Boeren, die het dichtst bij de grenzen waren, zouden zich moeten buigen onder de heerschappij van een zwarten gebieder. En zij, die verder getogen waren, naar het destijds nog zoo weinig bekend Transvaal, zouden moeten terugkeeren, omdat de ontworpen scheidsmuur van naturellen staten handelsverkeer met de kust onmogelijk maken en aldus de Boeren verstoken zou laten van ammunitie.

De uitvoering van dit plan valt nog onder het bestuur van Sir George Napier. Het Basuto-opperhoofd Moshesh, de Griquakapitein Adam Kok en het Pondo-opperhoofd Faku kregen in 1842 en 1843 van den gouverneur uitgebreide landstreken, op het grootste deel waarvan zij ook niet het allerminste recht hadden. Naturellen en Boeren, in die landstreken gevestigd, konden blijven waar zij waren, mits zij de genoemde personen als hun rechtmatige vorsten erkenden. De staten zouden onder britsche bescherming staan en de opperhoofden kregen een klein inkomen uit de britsche schatkist.

De Boeren mochten protesteeren en in het licht stellen, dat en de Basuto's van Moshesh en de Griqua's van Adam Kok, evenzeer als zij zelven, vreemdelingen waren in het land, welks oorspronkelijke bewoners door Tschaka en Moselekatse verdelgd waren, het baatte hun niet, en de britsche troepen werden beschikbaar gehouden om de inlandsche vorsten te ondersteunen.

De gevolgen van deze regeling waren juist zoo als men ze had kunnen verwachten. Niemand was tevreden. De Boeren konden een regeling, die blanken aan het bestuur en de rechtspraak van naturellen onderwierp, niet voor ernstig gemeend houden en stoorden zich daar hoegenaamd niet aan. Vele kleine

Kafferhoofden, sinds lang als onafhankelijke vorsten gevestigd in de aan Moshesh en Adam Kok afgestane landen en volkomen van hen onafhankelijk, kwamen in verzet en vonden steun bij de zendelingen, in hun gebied toegelaten en van andere genootschappen dan het londensche afkomstig. Sir Peregrine Maitland, die in 1844 Sir George Napier opvolgde, en Sir Henry Pottinger, die in 1847 in zijne plaats kwam, hadden al hun tijd te besteden aan het bijleggen der onophoudelijke geschillen, die de regeling van het bestuur aan gene zijde van de Oranje-rivier deed rijzen, en aan den gevaarlijken Kaffer-oorlog van 1846 en 1847, waarin de Xosa's nogmaals aan de geheele krijgsmacht in de kolonie en de gewapende burgers de handen vol werk gaven.

De voortdurende onlusten aan de overzijde der Oranje-rivier en vooral de bezwaarlijke oorlog met de door Dr. Philip als zoo beminnelijk voorgestelde Xosa's overtuigden eindelijk de engelsche Regeering van hare dwaling. Sir Harry Smith, die in het laatst van 1847 als gouverneur overkwam, herstelde aan de oostergrens der Kaapkolonie de regeling, die Sir Benjamin d'Urban twaalf jaren geleden getroffen had en ter wille waarvan deze uit zijn ambt was ontzet. En het land benoorden de Oranje-rivier tot aan de Vaalrivier werd, onder den naam van de Oranje-rivier-souvereiniteit, onder rechtstreeksch engelsch bestuur geplaatst, terwijl een klein garnizoen gelegd werd in de in 1846 gestichte stad Bloemfontein.

Sinds het mislukken van de door Dr. Philip aangestichte poging tot het vestigen van grensstaten, waarin naturellen-vorsten over hun natuurgenoeten en over blanken heerschen, is er een merkbare verkoeling gekomen in de geestdrift, waarmede de engelsche naturellen-vrienden voor hun beschermelingen opkomen. Maar toch blijft er tusschen hen en de Boeren groot verschil van gevoelen bestaan. De Boer ziet in de zwarten een dienstbaar ras, dat noch maatschappelijk noch staatkundig met den blanke mag worden gelijk gesteld. De

beste opvoeding, die aan den zwarte gegeven kan worden, bestaat hierin, dat men hem dwingt, jaren lang te arbeiden in dienst van den blanke en daardoor de gewoonte aan te nemen van regelmatige werkzaamheid. Het vaarwel zeggen van het luie natuurlven is toch voor de naturellen de onmisbare voorwaarde tot hooger ontwikkeling. Grondbezit van naturellen, alleen leidende tot een werkeloos leven der bezitters en tot exploitatie hunner vrouwen en dochters, moet niet dan noode worden toegestaan. De bodem van Zuid-Afrika moet zooveel mogelijk overgaan in de handen der blanken, die aan hun gekleurde arbeiders zooveel ten gebuik afstaan als deze noodig hebben.

De engelsche regeering daarentegen erkent in beginsel de staatkundige en maatschappelijke gelijkheid van alle onderdanen, onafhankelijk van kleur en ras. De Engelschen, en evenzoo de meeste andere Europeanen, die in Zuid-Afrika aankomen, vinden in den regel de gedragslijn der Boeren tegenover de naturellen hardhandig en barbaarsch. Maar gewoonlijk leert hun de ervaring weldra, dat die gedragslijn, voor blanke en naturel beiden, verreweg de voorkeur verdient boven elke andere. De door partijdige getuigenissen zoo lang onderdrukte waarheid komt meer en meer aan den dag. In engelsche regeeringskringen is men nog wel officieel zeer warm voor de gelijkheid van blanken en gekleurden, maar officieus erkent men toch vrij duidelijk, dat die gelijkheid de dwaasheid zelve is. En men verwijdert zich officieus zóó verre van de oude en nog steeds officieele meening, dat men niet eens bezwaar gemaakt heeft tegen de moorddadige verdelgingsoorlogen, door de Chartered Company tegen naturellen-stammen ondernomen.

II.

**DE BOEREN ALS SLACHTOFFERS VAN BRITSCHE
ZUINIGHEID.**

In de periode, die met Sir Harry Smith en het loslaten van het Glenelg-systeem aanvangt, hebben de Boeren niet in de eerste plaats te lijden onder britsche menschlievendheid, maar onder de teedere zorg voor de britsche schatkist en de belangen van den britschen belastingbetaler.

Ook de schikkingen van Sir Harry Smith zijn niet duurzaam geweest. De reden daarvan was, dat de handhaving aan de engelsche Regeering te kostbaar scheen. Gaarne zou Sir Harry al de uitgeweken Boeren weder onder de engelsche vlag gebracht hebben. In het land, dat thans den Oranje-Vrijstaat vormt, slaagde hij, deels met mooie woorden, deels met wapengeweld. Doch hij was niet in staat te beletten, dat een deel der bevolking, gevormd door de gezinnen die het meest gesteld waren op hun onafhankelijkheid, over de Vaal trok en zich voegde bij hun verwanten, die in Transvaal reeds sinds 1837 hun eigen zaken regelden. De maatregelen, die noodig zouden geweest zijn om ook deze „transvaalsche” Boeren aan het britsch gezag te onderwerpen, waren voor de engelsche Regeering veel te duur. Op 17 Januari 1852 werd, nog onder het gouverneurschap van Sir Harry Smith, die op het punt stond de kolonie te verlaten, de „Zandrivier-conventie” geteekend, waarbij Engeland de volkomen onafhankelijkheid der emigranten aan de overzijde van de Vaal erkende en o.a. op zich nam, allen handel in ammunitie met inboorlingen aan gene zijde van de Vaal te beletten.

Dezelfde zuinigheid, waaraan de Transvalers de Zandrivier-conventie te danken hadden, leidde de engelsche Regeering twee jaren later, in 1854, tot het verlaten van den tegenwoordigen Oranje-Vrijstaat. In 1850 en 1851 was het alweder noodig geweest, een bloedigen kafferoorlog te voeren wegens

de rooftochten der Xosa's, die in den Kerstnacht van 1850 drie dorpen aan de grens uitgeplunderd en leeggemoord hadden. De onkosten van dien oorlog waren zeer hoog geweest. Voorts had Sir George Cathcart, de opvolger van Sir Harry Smith, in December 1852 een gevoelig verlies geleden bij een poging om het Basuto-opperhoofd Moshesh te straffen. Hij had daarbij zulk een levendigen indruk gekregen van de macht van dezen barbaar, dat hij onmiddellijk na de nederlaag vrede met hem sloot.

Men begreep in Engeland, dat de onderwerping van Moshesh nog veel duurder zou uitkomen dan de jongste Kaffer-oorlog. En daarom besloot men, de blanke bevolking in de „Oranje-rivier-sovereiniteit" aan haar lot over te laten. Wel liep men daardoor het gevaar, deze menschen, die men in 1848 tot britsche onderdanen gemaakt had, over te leveren aan de genade van een Kafferhoofd, tegen wien het machtige Engeland liever niet het zwaard wilde trekken; wel kwam de meerderheid der blanke bevolking, wier anti-engelsch gezinde elementen in 1848 over de Vaal geweken waren, krachtig op tegen dit loslaten der souvereiniteit door Engeland; wel verklaarde de vertegenwoordigende vergadering te Bloemfontein dat Englands eer de onderwerping eischte van Moshesh, die zijne macht te danken had aan de bescherming en de bevoorrechtiging, hem door Engeland verleend — maar niets mocht baten.

De engelsche commissaris sir George Clerk wist de loslating der souvereiniteit door te zetten. Hij gebruikte daarvoor een niet alledaagsch middel. Hij bevorderde uit alle macht den terugkeer van de over de Vaal geweken bestrijders van de engelsche annexatie. Door deze vijanden van Engeland gesteund, gelukte het hem, op 23 Februari 1854 de conventie van Bloemfontein te sluiten, waarbij de Oranje-Vrijstaat als een onafhankelijke republiek erkend werd. De burgers mochten zelf zien, hoe zij met Moshesh en andere machtige kaffer-vorsten konden klaar komen; het britsche bewind wiesch zijne

handen in onschuld en de britsche belastingschuldige werd van een duister vooruitzicht bevrijd.

De eerste jaren na het sluiten der conventies van 1852 en 1854, waren voor de beide republieken uiterst moeilijk. De Vrijstaters hadden met afwisselend geluk een langdurigen oorlog te voeren met Moshesh. Toen zij eindelijk in 1867 zoo ver waren, dat deze zich aan hunne voorwaarden zou hebben moeten onderwerpen, en Basutoland ingelijfd kon worden bij den Vrijstaat, verklaarde Sir Philip Wodehouse, de gouverneur der Kaapkolonie, de Basuto's voor engelsche onderdanen, redde daardoor Moshesh uit zijn neteligen toestand en beroofde de Vrijstaters van het grootste deel der voordeelen van hun hardnekkigen en bloedigen strijd. Om dit te doen, moest hij de conventie van Bloemfontein schenden, waarvan art. 2 bepaalde: „Het britsch gouvernement heeft geen verbond hoegenaamd met eenig naturellenhoofd of eenigen naturellenstam benoorden de Oranjerivier, behalve met het Griqua-opperhoofd Adam Kok en heeft niet den wensch of de bedoeling, later verdragen te sluiten, die schadelijk kunnen zijn voor de belangen van het Oranjerivier-gouvernement.”

Zulk een schending van gesloten verdragen door het engelsche bewind is echter in Zuid-Afrika een zoo gewone gebeurtenis, dat niemand zich er over verwondert.

De Zuid-Afrikaansche Republiek of Transvaal had in dezelfde jaren hare Kafferoorlogen, al was geen daarvan zoo gevaarlijk of zoo langdurig als die van de Vrijstaters met Moshesh. Maar zij leed in veel hooger mate aan burgertwist, een onvermijdelijk gevolg van de omstandigheid, dat juist de het meest op hun onafhankelijkheid gestelde gezinnen zich zoo ver mogelijk van de engelsche kolonie hadden verwijderd. Het was jaren lang niet mogelijk, aan het centrale bestuur meer dan een schijn van gezag te geven. Het land was in den regel verdeeld in een zeker aantal van elkander onafhankelijke republiekjes. In 1864 kwam het zelfs tot een openlijken burgeroorlog, die gelukkig niet lang duurde en weinig slachtoffers eischte.

De heer S. J. Paul Kruger, destijds een man tusschen de dertig en veertig jaren, was een der hoofdpersonen, zoowel bij de regeling der betrekkingen met de „Kaffernaties” als bij de beslechting der burgerwisten. In die periode werden de vaste grondslagen gelegd voor het nagenoeg onbeperkte vertrouwen, dat hij thans bij zijn volk geniet en zonder hetwelk dat volk niet in staat zou geweest zijn, de heftige stormen te weerstaan, die het te wachten stonden, toen Engeland zich opnieuw met de transvaalsche zaken ging bemoeien.

III.

DE BOEREN ALS SLACHTOFFERS VAN BRITSCHE HEBZUCHT.

a. De periode van 1871—1881.

De aanleiding tot deze vernieuwde inmenging was eenvoudig deze, dat de britsche hebzucht de britsche zuinigheid overwon.

In 1867 werd aan de Vaal de eerste diamant ontdekt. Reeds in 1870 wemelde de plek, waar thans Kimberley gebouwd is, van duizenden delvers, in hoofdzaak engelsche onderdanen. Het nauwkeurig onderzoek der grootendeels te Kaapstad voorhanden documenten, waarvan men een verslag kan vinden in het deel van Theal's uitvoerig werk, dat over deze periode handelt, heeft uitgemaakt, dat de diamantvelden, voor zooverre zij benoorden de Vaal lagen, aan Transvaal behoorden; de rijkere velden daarentegen bezuiden de Vaal lagen op Vrijstaatsch gebied. Maar dit belette niet, dat de engelsche gouverneur der Kaapkolonie, Sir Henry Barkly, de diamant-

velden tot een britsche bezitting verklaarde. Hij deed dit op grond van het „Keate-award”, de uitspraak van Keate, gouverneur van Natal, over betwiste gronden ten noorden der Vaalrivier, en van de hersenschimmige aanspraken van zekeren Griqua-kapitein, Nicolaas Waterboer, op gronden, ten zuiden daarvan gelegen. Hoe volkomen ongegrond deze aanspraken waren, aan welke een slimme procureur te Colesberg, Mr. David Arnot, een valschen schijn van waarheid had weten te geven, blijkt wel het allerbest uit het feit, dat het speciale hof, ter beslissing over twijfelachtige aanspraken op gronden in de diamantvelden gevestigd, na nauwkeurig onderzoek, alle aanspraken van particulieren, op schenkingen van Waterboer berustende, verwierp, omdat die kapitein daar nooit rechten gehad had.

De juiste toedracht der zaak moet bij het engelsche ministerie van koloniën bekend zijn geweest, toen President Brand van den Vrijstaat kort daarna naar Londen kwam om over het hem aangedane onrecht te klagen. Maar hij kreeg ten antwoord, dat de annexatie der diamantvelden onherroepelijk was en dat Engeland alleen bereid was, aan den Vrijstaat een schadevergoeding van £ 90000 te geven. De president en de burgers meenden zich in het onvermijdelijke te moeten schikken, en namen de £ 90000 aan. Zoo werd Engeland's onrecht in deze zaak eendeels door de britsche regeering stilzwijgend erkend, anderdeels door de beleedigde partij met een schijn van recht voorzien.

President Brand en zijne Vrijstaters zouden zeker een meer waardige houding hebben aangenomen, als zij de schadevergoeding geweigerd hadden. Maar hun land was door den Basutoorlog uitgeput; en de staatsschuld was, naar evenredigheid van de kleine bevolking, zeer groot. Zoo laat het zich begrijpen, dat zij bij deze gelegenheid het geld boven hunne waardigheid gesteld hebben. Wat de gedragslijn van Engeland betreft, zoo kan iemand, die de zaak bestudeerd heeft, moeilijk anders doen dan instemmen met den engelschen geschiedschrijver Froude, die de annexatie der Diamantvelden „wellicht de meest onver-

antwoordelijke handeling" noemt „in de jaarboeken van de geschiedenis der engelsche koloniën."

In denzelfden tijd bracht de bovengenoemde beslissing van den gouverneur van Natal, Keate, het „Keate-award" genaamd, aan de Transvaal een slag toe, waarvan de volle beteekenis eerst vele jaren later aan het licht zou komen. Bij die beslissing werd een groot deel van het zuid-westelijk deel der Transvaal, een land, waar reeds sinds 1840 honderden Boerengezinnen gevestigd waren, toegewezen aan den Kafferstam der Barolong en geplaatst onder de souvereiniteit van het stamhoofd der Barolong, Montsiwa. De schuld van deze hoogst onbillijke uitspraak ligt echter niet bij den britschen scheidsman, die met de gegevens, die hij ter beschikking had, moeilijk anders kon oordeelen. De Boeren hebben dezen slag te wijten aan een hunner oude vijanden, den zendeling Ludorf, die aan Montsiwa een uit de lucht gegrepen, fantastisch verhaal aan de hand deed over de grootheid en de daden zijner voorouders. Ludorf slaagde in zijn opzet, ten gevolge van de onkunde van den transvaalschen president, Pretorius en diens rechtsgeleerde raadsliden, die zich niet de moeite gegeven hadden, den aangewezen scheidsman de noodige documenten voor te leggen, maar zich uitsluitend bepaalden tot het verschaffen van mondelinge getuigenissen.

De geschiedenis van het „Keate-award" is te omslachtig om hier in bijzonderheden te worden toegelicht. Ik moet den lezer, die er meer van wil weten, verwijzen naar het hoofdstuk, waarin Theal de kwestie met zijn gewone nauwkeurigheid en onpartijdigheid bespreekt.¹⁾

Het Keate-award bleef aanvankelijk een doode letter. Om Montsiwa in het bezit te stellen van het uitgestrekte gebied, dat de zendeling Ludorf zich voorstelde onder zijn naam te regeeren, zou de engelsche regeering een leger van duizenden

¹⁾ Theal, History of South-Africa. The Republics (1854—1872), chap. XIII, blz. 345—376.

naar de grens hebben moeten zenden. Daartoe was zij in 1871 en 1872 niet genegen. Dat de bodem van Transvaal nog grooter schatten bevatte dan de Diamantvelden, was destijds niet bekend.

Hoe de engelsche Regeering er toe kwam, in 1877 te breken met hare politiek van de laatste 25 jaren en aan haar gebied in Zuid-Afrika een reusachtige uitbreiding te geven door de annexatie der Transvaal, is eene vraag, die, naar het mij voorkomt, nog lang niet met zekerheid kan beantwoord worden. Men kan alleen wijzen op zekere omstandigheden, die haar, als zij er eenmaal neiging toe had, de onderneming gemakkelijk moesten maken.

Door de geschiedenis van het „Keate-award” was de aandacht der transvaalsche bevolking in hooge mate gevestigd op de gevaren, die het bekleeden van den presidialen zetel door een „ongeleerd” man als Pretorius medebrengt. Toen dus Pretorius na die ongelukkige uitspraak, waarin de Volksraad niet wilde berusten, zijn ontslag nam, verlangde men dat de nieuwe staatspresident een „geleerd” man zou wezen, bepaaldelijk iemand, die bij de behandeling van rechtszaken opgewassen zou zijn tegen zendelingen en engelsche procureurs. En daar zoo iemand onder de burgers der Republiek niet te vinden was, wijzigde de Volksraad de grondwet, die voorschreef, dat de te kiezen president een burger van den staat zou zijn. Pogingen om president Brand van den Vrijstaat te bewegen, Pretorius op te volgen, mislukten; Brand was daarvoor te voorzichtig. Toen werd de candidatuur gesteld van den heer Th. F. Burgers, predikant te Hanover in de Kaapkolonie, die in verschillende rechtsgedingen tegen de kerkelijke autoriteiten zijn pleit gewonnen had, een man van europeesche opvoeding en groote welsprekendheid. Burgers werd gekozen en nam de benoeming aan (1872).

Weldra zou de bevolking ondervinden, dat een „geleerde” staatspresident, die geen voeling heeft met zijn burgers, nog

wel zoo gevaarlijk is als een „ongeleerde”, die denkt en voelt als zijn volk. Binnen weinige jaren was het vertrouwen op den president geheel verdwenen. Burgers was omstreeks 1862 uit Europa teruggekeerd als een aanhanger van de destijds opkomende „moderne” richting en zag op de „orthodoxie” met dezelfde minachting neder als vele jeugdige aanhangers der genoemde richting in die dagen. De Boeren hielden hem daarom voor niet veel beter dan een godloochenaar en dachten evenzoo over de Hollanders, die hij had weten over te halen om hem in zijn hoogdravende plannen te komen steunen. Burgers was voorts wat men met een vleien den naam een „idealist”, met een afkeurenden een fantast of een droomer noemt, d. w. z. hij vormde zich levendige voorstellingen van allerlei schoone zaken, zonder eenigermate rekening te houden met de voor de hand liggende moeilijkheden, aan de verwezenlijking zijner denkbeelden verbonden. Zoo meende hij b.v. dat een spoorweg van Lorenço-Marquez naar Pretoria door hem zou kunnen gelegd worden, ofschoon Transvaal destijds voor een arm land doorging en de zeer conservatieve burgers evenmin gesteld waren op spoorwegen als op het betalen van belastingen. En toen op een in 1875 uitgeschreven leening van £ 300000 voor slechts £ 90000 werd ingeteekend, liet hij die toch doorgaan en besteedde dadelijk een groot deel van het geld tot den aankoop van spoorwegmateriaal, dat natuurlijk bestemd was, nutteloos te verroesten en te vermolmen. Kortom, hij liet zich kennen als een welwillend man met schoone bedoelingen, maar in gezond verstand en echte wereldkennis verre achterstaande bij de burgers, die hem om zijne „geleerdheid” hadden gekozen.

Hoe weinig populair Burgers was, bleek, toen hij in 1876 beproefde een commando aan te voeren tegen het Kafferhoofd Secocouni. De Boeren lieten hem eenvoudig in den steek en laadden liever den schijn van laf hartigheid op zich dan te velde te trekken onder een aanvoerder, die zoo gewantrouwd werd.

Van deze omstandigheden heeft Engeland gebruik gemaakt om in 1877 Transvaal zonder slag of stoot te annexeren.

Waarom het dit deed? Dit ligt, gelijk ik zeide, m. i. nog in het duister. Uit vrees voor den spoorweg naar Delagoa-baai, die de Transvalers onafhankelijk zou maken van de havens der engelsche koloniën? Maar men wist te Londen, dat men voor £ 300.000 geen spoorweg van die afmetingen aanlegt en dat president Burgers niet lang meer zou regeeren. — Uit hebzucht? Maar, dat er in Transvaal rijke goudvelden waren, was in 1877 nog niet bekend. — Vermoedelijk zal de ware grond wel gelegen hebben in geheime bemoeiingen van bijzondere personen, die groote geldelijke belangen hadden bij de annexatie en die er in slaagden, aan de engelsche autoriteiten een rad voor de oogen te draaien.

b. Van 1881 tot heden.

Men weet, dat Engeland al zeer weinig genoegene beleefd heeft van de annexatie van 1877. De kalme maar onwrikbare weerstand, door het transvaalsche volk geboden, de herhaaldelijk naar Engeland gezonden deputaties, de dwaze grootspraak van britsche gouverneurs en generaals, de vrijheidsoorlog van December 1880 tot Maart 1881, zijn in onze taal zoo dikwijls geschetst, dat het mij niet noodig voorkomt er hier één woord over te zeggen.

Alleen wil ik de dikwijls opgeworpen vraag beantwoorden, of de Transvalers wel verstandig gedaan hebben, toen zij berustten in den vrede van Augustus 1881, die hun niet de volle onafhankelijkheid verleende, maar aan Engeland een soort van oppergezag liet, dat door den nevelachtigen naam van „suzereiniteit” werd uitgedrukt. Zij hebben daardoor aan de Engelschen de gelegenheid gegeven, telkens te herhalen, dat Transvaal zijn bestaan alleen dankt aan de edelmoedigheid van Engeland. In Maart 1881 was er — zoo heet

Original

het dan — in Zuid-Afrika een britsch leger, meer dan voldoende om de Transvalers te verpletteren. Maar de engelsche Regeering, humaan en groothartig als altijd, schonk aan de Boeren de onafhankelijkheid, waarvoor zij zich zooveel gevaren en ontberingen getroost hadden.

Of er in deze voorstelling, die de britsche ijdelheid op aller-aangenaamste wijze streelt en daarom schering en inslag was in de zonderlinge bespiegelingen, door de anti-Boersche bladen aan Jameson c.s. gewijd, eenig spoor van waarheid is? Dat is weder een van die vragen, waarover alleen een beter ingelicht nageslacht met zekerheid zal kunnen oordeelen. Mogen wij een wel ingelicht en schrander ooggetuige als E. J. P. Jorissen vertrouwen, dan is zij niets anders dan een fabel¹⁾. Zoo dikwijls de engelsche troepen tegen de Boeren waren opgetrokken, ook met overmacht, zoo dikwijls hadden zij een volslagen nederlaag geleden. Zoo bij Bronkhorstspuit, bij Lange Nek, Ingogo, Majuba. Alleen daar, waar de britsche soldaten zich achter verschansingen konden verdedigen, zooals de belegerde garnizoenen van Pretoria, Potchefstroom en elders, was de strijd minder ongelijk geweest. Ook in hun oorlogen met naturellen hebben de Boeren meer succes gehad tegen de Zulu's en de Matabelen, die hun in het open veld te gemoet kwamen, dan tegen de Basuto's en anderen, die de voorzorg gebruikten zich bij het gevecht verdekt op te stellen. Nu kon Engeland de Transvaal onmogelijk onderwerpen, zonder gevechten in het open veld, en hoezeer de Engelschen daarbij de minderen waren, had de ervaring geleerd. Al mocht nu het engelsche leger met eenige duizenden versterkt zijn, dat zou vermoedelijk den toestand niet veel veranderd hebben. Niet dan met groote moeite hadden president Brand en anderen de overige Afrikaners weerhouden, hun broeders ter hulp te snellen. Reeds hadden

¹⁾ Men vergelijke zijn geschrift: »De vredesonderhandelingen op Lange Nek in Maart 1881. Herinneringen en waarschuwingen.» Pretoria, 1885.

zich ettelijke Vrijstaters bij de Transvalers aangesloten. Ware de wapenstilstand van Februari 1881 niet door een vrede gevolgd, dan zou president Brand zijne burgers niet langer hebben kunnen bedwingen. Een kamp van duizenden Vrijstaters was gevormd aan de natalische grens, en die mannen behoefden maar enkele uren te rijden om de verbinding van het britsche leger met de zee af te snijden. Voortzetting van den oorlog zou vermoedelijk ten gevolge gehad hebben, dat de geheele engelsche krijgsmacht zich uit gebrek aan levensmiddelen had moeten overgeven:

President Kruger en zijne burgers hebben het daarop niet laten aankomen. Waarom niet? — Vooreerst, omdat zij uiterst kalme menschen zijn, allermint geneigd om zich rooskleurige beelden te vormen van de toekomst. Ten tweede, omdat zij een hartgrondigen afkeer hebben van bloedvergieten. Ten derde, omdat het hun als goede echtgenooten en huisvaders hoogst onaangenaam is, maanden lang gescheiden te zijn van hun gezin. En eindelijk, omdat een langer duur van den oorlog de Kaffers zou hebben angevuurd om de door de meeste weerbare mannen verlaten hoeven te overvallen en de vrouwen en kinderen te vermoorden. Neemt men dit alles in aanmerking, dan kan men begrijpen, waarom Kruger en zijne mannen berust hebben in eene regeling, die weinig in overeenstemming was met de reeks van nederlagen, in den oorlog door Engeland geleden.

De conventie van 1881, die aan de britsche regeering belangrijke rechten gaf, bijv. ten aanzien van de behandeling der naturellen en daarenboven de grenzen van Transvaal in het oosten en het westen aanmerkelijk besnoeide, is op 23 Februari 1884 vervangen door de conventie van Londen, waarin het woord „suzereiniteit” niet meer voorkomt, en evenmin de artikelen, waarbij aan Engeland bevoegdheden ten aanzien der binnenlandsche aangelegenheden van Transvaal werden toegekend. Sinds dien tijd is het eenige wat Transvaal van een volkomen onafhankelijken staat onderscheidt, uitgedrukt in

art. 4 der londensche conventie, waarbij bepaald wordt, dat geen verdrag, met een buitenlandschen staat gesloten, geldig zal zijn dan nadat de engelsche koningin gedurende zes maanden gelegenheid heeft gehad er haar *veto* over uit te spreken en in dien tijd van dat recht geen gebruik heeft gemaakt.

Wel is in de londensche conventie niet uitdrukkelijk vermeld, dat de „suzereiniteit” van Engeland vervallen is — en hierop berust waarschijnlijk de meening der engelsche auteurs, die Transvaal voor een „vazalstaat” verklaren en door die uitdrukking het publiek opruien tegen Kruger, die zoo weinig toeschietelijk is voor de onderdanen van zijn eigen „suzerein”. — Maar inderdaad is die suzereiniteit vervallen met het tractaat, waarin zij vermeld wordt, terwijl daarenboven uit de correspondentie der transvaalsche deputatie van 1884 met Lord Derby duidelijk blijkt, dat de engelsche regeering willens en wetens tot de opheffing der suzereiniteit is overgegaan.¹⁾

Ook ten aanzien van de westelijke grenzen der republiek deed Engeland bij de londensche conventie aan Transvaal eenige concessies. Terwijl de conventie van 1881 de grenslijn trok in overeenstemming met het Keate-award van 1871, verplaatste de londensche conventie van 1884 de grenslijn naar het westen en voegde daardoor eenige honderden Boerengezinnen bij den staat, waartoe zij inderdaad behooren. Maar Engeland was niet gezind, bij deze grensregeling zoo ver te gaan als de transvaalsche deputatie, die in 1884 te Londen de onderhandelingen voerde, wenschte. Ook bij de thans bestaande grensregeling zijn uitgestrekte gronden, die sinds 1837 aan de Boeren behoord hebben, buiten de Transvaal gesloten.

Hoe ongeschikt de bepaling der westelijke grenslijn in andere opzichten was, bleek weldra door de bloedige oorlogen tusschen Kafferstammen in het land, dat rechtens aan Transvaal toe-

¹⁾ Men vergelijke over dit punt, dat hier niet nader kan toegelicht worden, het artikel van Prof. de Louter in de *Revue de Droit international et de législation comparée* van 1896, getiteld: *La question du Transvaal*.

kwam, maar ten gevolge der conventie van 1884 aan naturellen was overgelaten. Van beide zijden lieten zich de strijdende naturellen stammen door blanke vrijwilligers ondersteunen, die een belooning in land kregen. Zoo ontstonden in 1884 de boerenrepubliekjes Stellaland en Gosen. Het liet zich aanzien, dat de geheele strook lands, die tusschen de westelijke grens der Transvaal en de onbewoonbare Kalahari-woestijn ligt, op deze wijze in de hand van Boeren zou komen. De londensche zendelingen riepen moord en brand over de hebzucht der Boeren en wisten te bewerken, dat Sir Charles Warren met 4000 man gezonden werd om de bedreigde zwarten te beschermen. De blanke bevolking van Gosen verliet bij de nadering van Sir Charles Warren het land; die van Stellaland onderwierp zich. Het gebied tusschen Transvaal en de Kalahari-woestijn werd onder den naam van Britsch Bechuanaland tot een engelsche kroonkolonie gemaakt en later, in 1895, bij de Kaapkolonie ingelijfd. Men beproeft daar nogmaals, talrijke naturellen en betrekkelijk weinig blanken met ongeveer gelijke rechten naast elkander te doen leven. Tot in 1896 is de rust niet noemenswaard verstoord, waarschijnlijk omdat er altijd een vrij sterk engelsch leger in de nabijheid geweest is. Maar sinds het najaar van 1896 zijn er in Bechuanaland verscheidene kleine expedities noodig geweest en ook thans nog is de orde daar lang niet hersteld.

In de laatste jaren zijn er groote veranderingen gekomen in de zuid-afrikaansche zaken, voornamelijk ten gevolge van twee invloeden: de hooge vlucht, die de ontginning der transvaalsche goudmijnen sinds 1886 genomen heeft en de avontuurlijke ondernemingen van Cecil Rhodes en de door hem in 1889 opgerichte Chartered-Company.

Wat de eerste omstandigheid betreft, zoo is het hier de plaats niet om vele cijfers te geven. Het moge voldoende zijn mede te deelen dat, volgens het onlangs verschenen rapport van den staatsmijnengenieur der Zuid-Afr. Republiek over 1896,

de goudopbrengst in dat jaar een waarde had van £ 8603821 of circa 97 miljoen gulden. Slechts Noord-Amerika met een opbrengst van £ 1140000 en Australië met een opbrengst van £ 8740000 overtroffen Transvaal. Daarbij vermeerderd de opbrengst in laatstgenoemden staat met groote snelheid. In 1896 trouwens was die vermeerdering niet zoo groot als in vroegere jaren; maar de omstandigheden waren dan ook bijzonder ongunstig.

Door den grooten roep, die van zijne goudvelden uitging, werd Transvaal het land van belofte, in de eerste plaats voor vele Angelsaksers, landverhuizers bij uitnemendheid, maar ook voor vele Ieren, Duitschers, russische joden, Chineezen zelfs. Johannesburg, waar in 1886 de eerste tenten werden gespannen, is thans een stad van vijftig à zestig duizend blanke inwoners en minstens evenveel naturellen; eene stad, waarin wedstrijden, weddenschappen, tooneelvoorstellingen en concerten van minder allooi, champagne en lichtekooien de hoofdrol spelen, voorzover daar namelijk nog iets anders de aandacht trekt dan de dienst van den Mammon.

Voor de niet al te ruim voorziene schatkist van de zuid-atrikaansche Republiek was de bewerking der goudmijnen en wat daarmede samenhangt natuurlijk een groot voordeel. Wel zijn de belastingen, die op de mijnindustrie drukken, zeer matig: volgens de opgaven van den staats-mijnningenieur in hetzelfde rapport, hadden de goudmaatschappijen in 1896 £ 940000 aan den staat betaald, dus nog geen 11% van de opbrengst. Vergeleken met wat de Chartered Company in haar gebied eischt, is dat inderdaad zeer weinig. Maar de inkomende rechten op zeer vele invoerartikelen zijn nog al aanzienlijk en worden hoofdzakelijk door de „uitlanders” betaald, omdat de Boerenbevolking weinig van die artikelen gebruikt. De inkomsten van de Republiek namen na 1886 met zulk een snelheid toe, dat het niet moeilijk was in Europa het kapitaal te vinden voor den aanleg van verschillende spoorwegen, die de in 1887 opgerichte nederlandsch zuid-

afrikaansche spoorwegmaatschappij gelegd heeft. In December 1892 werd de lijn Pretoria—Bloemfontein, in Juli 1895 de lijn Pretoria—Lorenço Marquez geopend; eenigen tijd later de lijn, die van Johannesburg naar de grens van Natal leidt en daar bij de natalsche lijn aansluit. Ook aan andere behoeften, zooals onderwijs, gouvernementgebouwen, staatsartillerie, politie, enz. kon in de laatste jaren door de ruime staatsinkomsten veel beter voldaan worden dan vroeger.

Daarentegen liet natuurlijk de verhouding van de „uitlanders” in de mijndistrikten tot de Boeren van den beginne af veel te wenschen over. De Boeren beschouwen de vreemdelingen als indringers, die zij wel in hun land willen toelaten, maar alleen op voorwaarde, dat zij zelf baas zullen blijven, en dat de vreemdelingen behoorlijk betalen zullen voor het recht om het goud uit den bodem der zuid-afrikaansche Republiek weg te halen. De „uitlanders” daarentegen, over het algemeen Europeanen, Amerikanen en Australiërs, zonder eenig spoor van ware beschaving en weldra overmoedig geworden door het verdienen van veel geld, zagen met minachting neder op het „Boerengouvernement”, waarmede zij wel niet veel in aanraking kwamen, maar welks bestaan zij toch nu en dan moesten bemerken. Vooral als het tijdelijk slecht ging met de zaken, regende het schimpscheuten en klachten tegen het domme Boerengouvernement en werd de eisch gehoord, dat er „mannen met hersenen in het hoofd” aan het roer zouden komen. Want in Johannesburg wordt, evenals in Europa, de Regeering aansprakelijk gesteld voor den slechten gang der zaken van handel en nijverheid, ook als de Regeering daaraan part noch deel heeft.

Het waren echter niet alleen de Boeren, die het voorrecht hadden de verontwaardiging en den machteloosen toorn te wekken van het vermogend gepeupel, dat in Johannesburg den toon aangaf. De „Hollanders” en de „Duitschers” werden weldra nog erger uitgescholden dan de Boeren. De spoorwegen waren door nederlandsche ingenieurs aangelegd met een kapitaal, dat aanvankelijk grootendeels uit Nederland en Duitsch-

land afkomstig was, en de Republiek telde onder hare hoofdambtenaren ettelijke Nederlanders en Duitschers, in beschaving en karakter verre verheven boven de goud-menschen te Johannesburg en die hun dus een doorn in het oog moesten zijn. Het werd gebruikelijk, de Boeren voor te stellen als slachtoffers van nederlandsche en duitse gelukzoekers, die den Transvaler opruien tegen zijn natuurlijken vriend en bondgenoot, den goud-zoekenden en welvaart-aanbrengenden „uitlander”, en wier schandelijk doel is, door middel der misleide Transvalers te heerschen over menschen, die duizendmaal meer waard zijn, immers duizend maal meer ponden of dollars bezitten dan zij zelf.

Al dat gewurm en gewroet der zoogenaamde Johannesburgsche „Reformers”, menschen, in den regel door de laagste beweegredenen gedreven en tot hartelijke en krachtige samenwerking onbekwaam, zou meer vermakelijk dan gevaarlijk geweest zijn, indien de Mammondienars, die Zuid-Afrika voor hun heiligdom hebben gekozen, niet ongelukkigerwijze één man onder zich geteld hadden, die nog iets anders dan een Mammondienaar was.

Die man is Cecil Rhodes, thans iemand van omstreeks 45 jaar. Op jeugdigen leeftijd, ter wille van zijn gezondheid naar Zuid-Afrika gezonden, heeft hij eerst eenige jaren in Natal geleefd. Daar heeft hij als jager en schutter een kunstvaardigheid verworven, die hem zelfs door Afrikaners bewonderen doet; daar heeft hij èn de Boeren èn de naturellen uit eigen ervaring nauwkeurig leeren kennen. Toen de diamantdelverij begon, naar Kimberley getrokken, heeft hij een talent voor financiële en industriële combinaties ontwikkeld, dat al spoedig de andere financiers en industrieelen daar ter stede tot hem als tot hun meester deed opzien. Binnen korten tijd was hij millionair. Bij de vereeniging van de verschillende diamantmaatschappijen tot één enkele, de De Beer's maatschappij, speelde hij een hoofdrol. Als bestuurder (managing Director) dier maatschappij, heeft hij nagenoeg het monopolie van de levering van zuid-afrikaansche diamanten en heeft daarvan door de

regeling der productie op schrandere wijze gebruik gemaakt om te zorgen dat jaarlijks millioenen dividend konden worden uitgekeerd.

Cecil Rhodes heeft waarschijnlijk meer geld verdiend dan een der andere zuid-afrikaansche groot-kapitalisten, dan Barnato, Beit, Robinson en hoe zij verder heeten mogen. Maar daar gelaten dat geen dier andere heeren een „gentleman” kan genoemd worden, of zich als jager en sportsman zou durven vergelijken met Rhodes, onderscheidt zich de laatstgenoemde doordien hij altijd bereid is geweest het gewonnen geld op de meest royale wijze te besteden, terwijl de andere speculanten het liever alleen gebruikten om den grooten hoop nog grooter te maken.

Na in Engeland een academischen graad behaald te hebben, keerde Rhodes naar de Kaapkolonie terug en verwierf daar een zetel in het parlement. Op allerlei wijze won hij de warme sympathie der hollandsche Afrikaners in de Kaapkolonie. Hij was een ijverig tegenstander van de inmenging van de engelsche regeering in koloniale aangelegenheden en stond bepaaldelijk in het gewichtige naturellenvraagstuk geheel aan de zijde der kolonisten. Hij legde een groote waardeering aan den dag voor de voorouders der Afrikaners. Hij woont in Groote Schuur, op de eigen plaats, die de bekwame gouverneur Simon van der Stel omstreeks 1700 aangelegd heeft. Hij maakte zijn vorstelijke woning tot een soort van museum van zuid-afrikaansche oudheden. Hij heeft daar een rijk voorziene bibliotheek van werken, op Zuid-Afrika betrekking hebbende. Hij zond een deskundige naar Lissabon om in de archieven aldaar de stukken te copiëeren, die van belang zijn voor de zuid-afrikaansche geschiedenis. Hij maakte propaganda voor het denkbeeld om de Cape-University, tot dusverre alleen een examineerend college, tot een hoogeschool te verheffen, waarbij onderwijs gegeven wordt, en het was bekend dat hij voor de verwezenlijking van dat denkbeeld uit eigen beurs schatten zou over hebben.

Zoo kon de meening ontstaan dat Rhodes, schoon Engelschman van geboorte, met hart en ziel Afrikaner was en het ver-

trouwen der Afrikaners verdiende. In de Kaapkolonie was die meening vóór den inval van Jameson de heerschende, zoowel bij de Afrikaners, die Rhodes steunden, als bij de Engelschgezinden, die hem verfoeiden. De transvaalsche Regeering trouwens bleef Rhodes wantrouwen en bleek bestand tegen zijn gave om de lieden om te praten en tot het steunen van zijn plannen over te halen, die Rhodes in hooge mate bezit en die men met het engelsche woord „squaring” aanduidt. Kruger en zijne raadslieden zagen in Rhodes een acteur, die met groote kunstvaardigheid de rol van den warmen Afrikaner speelde, om gansch andere doeleinden te bereiken dan den Afrikaner ter harte gaan.

De inval van Jameson en zijne gevolgen hebben Cecil Rhodes gedwongen het masker te lichten, waarachter hij zijn ware plannen zoo goed verborgen had, dat de hollandsche Afrikaners in de Kaapkolonie, en zelfs hun politieke leider Jan Hofmeyr, in hem een waar vriend der afrikaner nationaliteit zagen.

Zijn doel is altijd geweest, Zuid-Afrika te maken tot een engelsch land, waarin Cecil Rhodes de eerste viool speelt. Daarom werkte hij in 1884 mede tot de regeling der grenszaken ten zuidwesten van de Transvaal, waarbij de Boerenrepublieken Stellaland en Gosen te gronde gingen en Bechuanaland een kroonkolonie werd. Dit politieke doel had hij op het oog, toen hij in 1888 door drie zijner vrienden, Maguire, Rudd en Thompson, van den Matabelevorst Lobengula een concessie wist te verkrijgen, die hem het recht gaf tot het exploiteeren van goudvelden in Mashonaland, waarover zich Lobengula soevereiniteitsrechten aanmatigde. Hij wilde ten noorden van de Limpopo, de noordergrens van de zuid-afrikaansche Republiek, een krachtige engelsche volksplanting vestigen, die voor de Boeren den weg naar het binnenland zou afsluiten. Waarschijnlijk dacht hij, door de goede reputatie der goudmijnen in Mashonaland bedrogen, dat zijn onderneming ook uit een geldelijk oogpunt voordeelig zou zijn. Maar het staatkundig doel, het schaakmat-zetten van Kruger en de Transvalers, was de hoofdzaak.

Nadat Rhodes personen uit de allerhoogste kringen in Engeland voor zijn plannen had weten te winnen, werd hem in 1889 een charter verleend, d. w. z. een document, waarbij de engelsche regeering hem de bevoegdheid gaf, de landen benoorden Bechuanaland en ten noorden en westen van de zuid-afrikaansche Republiek te exploiteeren. In 1890 volgde de vestiging met een gewapende macht van 400 „pioniers” in Mashonaland en begon de exploitatie der mijnen daar te lande, die weldra groote teleurstellingen opleverde. In 1893 kwam het tot een oorlog met Lobengula; naar het heette, op grond van 's mans barbaarsche behandeling van de Mashona's, die echter in 1893 niet erger was dan de voorgaande jaren en ook niet erger dan de behandeling, die de naturellen kort daarna van de troepen der Chartered Company ondervonden. Lobengula werd verslagen, vluchtte naar het noorden en stierf op de vlucht. Matabeleland werd onder het bestuur der Chartered Company gebracht, de hoofdstad Buluwayo in een engelsche stad herschepen en de exploitatie begonnen van goudmijnen, die echter tot dusverre niet meer winstgevend zijn dan die in Mashonaland.

Terwijl deze zaken in het noorden tot stand gebracht werden door vrienden en vertrouwelingen van Rhodes, onder wie in de eerste plaats Dr. L. S. Jameson genoemd moet worden, die zijn practijk te Kimberley had opgegeven om administrateur van Mashonaland te worden, was Rhodes zelf als eerste minister in de Kaapkolonie opgetreden. Als zoodanig voerde hij een aanhoudenden economischen oorlog tegen de zuid-afrikaansche Republiek. In het najaar van 1895 had hij het bijna zoo ver weten te brengen, dat Engeland, gesteund door de Kaapkolonie, wegens een economische kwestie, de sluiting der „driften” (doorwaadbare plaatsen) in de Vaal, aan Transvaal den oorlog verklaarde. Tevens steunde hij de ontevreden uitlanders te Johannesburg met raad en daad. Het kantoor van zijn broeder, kolonel Frank Rhodes, te Johannesburg was het hoofdkwartier der samenzweerders en door Cecil Rhodes werden tienduizenden ponden aan de onderneming ten koste gelegd, terwijl de ambtenaren der

kaapsche spoorwegen wagenvrachten vol kanonnen en ammunitie oogluikend naar Johannesburg lieten vervoeren. Rhodes wist van het engelsche gouvernement de vrije beschikking te krijgen over een strook gronds aan de westelijke grens der Transvaal, naar het heette, voor den bouw van den spoorweg naar het noorden, maar inderdaad om Jameson de gelegenheid te geven de krijgsmacht te verzamelen, waarmede hij de te verwachten oproerige beweging te Johannesburg zou ondersteunen. Hij was in één woord de hoofdman en leider van het complot, dat een eind zou gemaakt hebben aan de zelfregeering en de onafhankelijkheid der Transvalers, indien hun waakzaamheid en hun krijgshaftige hoedanigheden niet van zooveel beter gehalte geweest waren dan Rhodes en zijne trawanten verwacht hadden.

Dit alles is met zekerheid gebleken door het onderzoek, dat een commissie uit het kaapsche parlement in den zomer van 1896 heeft ingesteld, en bevestigd door het getuigenverhoor, dat de zuid-afrikaansche commissie te Londen in dit jaar aan Rhodes zelf en vele anderen heeft doen ondergaan. Maar zeer veel andere zaken, die de belangstellenden en de belanghebbenden gaarne zouden vernemen, blijven in het duister gehuld, omdat de bedoeling der zuid-afrikaansche commissie te Londen veeleer schijnt te zijn, de waarheid te verbergen dan haar te onthullen. Al dadelijk heeft Chamberlain beproefd die commissie te doen oordeelen over de zoogenaamde grieven der „uitlanders” en de tekortkomingen der transvaalsche regeering. En ook later is het streven, zoowel van dien staatsman als van vele andere leden der commissie geweest, te doen vergeten dat de commissie bijeen is om een onderzoek in te stellen naar de voorbereiding van een ongehoorde schennis van het volkenrecht en de goede trouw, gepleegd door een machtig regeeringspersoon, die — als er rechtens waren te Londen — reeds lang voor zijn euveldeaden in de gevangenis zou boeten. De commissie heeft het niet noodig geoordeeld, de getuigenissen te hooren van Sir Hercules Robinson (thans Lord Rosmead), den gouverneur der Kaapkolonie tijdens het complot, van Sir

Henry Loch, zijn voorganger, die met de Johannesburgsche Reformers verdachte gesprekken heeft gehouden, en van vele andere personen, die misschien hadden kunnen verklaren, hoe Rhodes zoo brutaal te werk is kunnen gaan bij de uitwerking van zijne plannen. Zij heeft berust in het feit, dat Rhodes' advocaat eenvoudig weigerde, de copiëen van zekere belangrijke telegrammen over te leggen en heeft volstrekt niet beproefd, dezen getuige daartoe te dwingen.

Ten gevolge van deze schroomvallige omzichtigheid, die de gedachte wekt, dat de commissie zeer bevreesd is voor het bekend worden van de geheele waarheid, heeft haar onderzoek nagenoeg niets nieuws geleerd. Zoo weten wij bijv. ook niet, of Rhodes in de eerste plaats door financiëele dan wel door politieke beweegredenen gedreven werd. Waren het de geldelijke moeilijkheden der Chartered Company, gevolgen van haar ontzaglijk groote uitgaven en uiterst matige inkomsten, die het voor hem en zijne medebestuurders wenschelijk maakten het heft in handen te krijgen in het land der Johannesburger goudvelden? Moest het Rhodes-gezind bestuur, dat de revolutie aan Transvaal zou gegeven hebben, aan de kapitalisten der Chartered Company de gelegenheid aanbieden om, door de vrije exploitatie der rijke Johannesburger mijnen, de verliezen goed te maken, die de armoede der mijnen in het gebied der Company hen had doen lijden? Of handelde Rhodes in overeenstemming met de engelsche Regeering, althans met sommige harer leden, en was het hoofddoel van het complot, niet het dekken van een steeds aangroeiend tekort, maar de vermoording der afrikaner nationaliteit? Op deze vragen zal eerst de geschiedschrijver in latere eeuwen kunnen antwoorden, tenzij het engelsche volk alsnog te elfder ure de zuid-afrikaansche commissie dwingt, de eerlijkheid en de edelmoedigheid te betrachten, die het zoo gaarne als speciaal britsche eigenschappen ophemelt. ¹⁾

¹⁾ Sinds het bovenstaande geschreven werd, heeft de zuid-afrikaansche commissie haar rapport uitgebracht. Daarin wordt de schuld van Rhodes ten volle erkend, maar niet voorgesteld hem te straffen. Eene poging van

Intusschen zijn de Transvalers verre van gerust en houden zij zich ieder oogenblik voor den oorlog gereed, dien zij zeker niet wenschen maar ook niet schijnen te vreezen.

BESLUIT.

Voorspellingen te doen aangaande de naaste toekomst van Zuid-Afrika of over den einduitslag van den nu bijkans tachtigjarigen oorlog tusschen de Boeren en Engeland, zou tamen gewaagd zijn. Wat hieronder volgt, beschouwe men dan ook niet als iets dergelijks, maar als een beknopte optelling van zekere factoren, van wier gezamenlijke werking zal afhangen, wat de toekomst brengen zal.

De inval van Jameson en de zachtmoedige beoordeeling, of zelfs toejuicing, die deze verfoeilijke rechtschennis en trouwbreek in Engeland gevonden heeft, hebben opnieuw helder in het licht gesteld, dat de britsche politiek voor geen middelen terugdeinst, als het de zoogenaamde grootheid van Engeland geldt. De onbeschaamde dreigementen van den minister Chamberlain tegen president Kruger en zijn regeering, de zending van duizenden manschappen en een reusachtigen krijgsvorraad

Sir Philip Stanhope en Labouchere om het Lagerhuis te doen verklaren, dat Rhodes, die volgens het verslag ieder bedrogen heeft, de engelsche Regeering, de directeuren der Chartered Company, den gouverneur der Kaapkolonie, de Johannesburgsche »Reformers», de transvaalsche regeering, niet verdient lid te zijn van Harer Majesteits »Privy Council», is geëindigd met een schitterende overwinning van den beschuldigde. Op dien gedenkwaardigen dag — 26 Juli 1897 — heeft de vertegenwoordiging van het britsche volk, zoo niet haar ingenomenheid betuigd met het stelsel van bedrog, roof en geweld, door Rhodes op Transvaal toegepast, dan toch verklaard dat de bedrieger, roover en geweldenaar een te voortreffelijk man was om op hem den gewonen zedelijken maatstaf toe te passen. Inderdaad, de Engelschen hebben bij deze gelegenheid hun voorkeur voor „unctuous rectitude” (zalvende fatsoenlijkheid) het zwijgen opgelegd en openlijk verklaard dat men wel de kleine dieven hangt, maar de groote laat loopen.

naar Zuid-Afrika voorspellen weinig goeds. De meening van velen is dan ook, dat Engeland reeds lang den oorlog zou verklaard hebben, als men het jubileum der Koningin in Juni 1897 niet in vrede had willen vieren, en dat, nu dit jubileum voorbij is, de op verschillende punten opgestelde troepen weldra de grenzen der Transvaal zullen overschrijden.

Alles te zamen genomen, schijnt mij die meening verre van onwaarschijnlijk.

Maar aan den anderen kant moet men bedenken, dat de inval van Jameson en zijn gevolgen de positie der zuid-afrikaansche Republiek aanmerkelijk verbeterd hebben. Gronden van billijkheid en edelmoedigheid plegen wel niet veel mee te tellen bij de overwegingen van staatslieden; maar toch heeft de houding van Kruger in 1896 zooveel bewondering gewekt, ook zelfs in Engeland, dat een oorlog tegen Transvaal daar althans bij een groot deel der bevolking strenge afkeuring zou vinden.

Van meer gewicht is het volgende. De politiek van Rhodes had in de laatste jaren een groote spanning doen ontstaan tusschen de Boeren in Transvaal en de andere Afrikaners, vooral die in de Kaapkolonie. In het najaar van 1895 had zelfs — zooals in dezen zomer bekend is geworden — het kaapsche ministerie, waarin toch twee hollandsche Afrikaners zaten, zich verbonden, met Engeland oorlog te voeren tegen Transvaal, als Kruger niet toegaf ten aanzien der destijds hangende kwestie van de „driften” over de Vaalrivier. De inval van Jameson heeft de Afrikaners opnieuw tot een eenig volk gemaakt en doen zien dat „bloed dikker is dan water,” gelijk het afrikaansche spreekwoord zegt. Een oorlog van Engeland tegen Transvaal zou thans den Oranje-Vrijstaat dadelijk aanleiding geven tot een oorlogsverklaring aan Engeland, en in de Kaapkolonie een burgeroorlog doen ontstaan, waarbij de engelsche of verengelschte bevolking der steden aan het kortste eind zou trekken tegenover de stoere Nederlandsche bevolking der landelijke districten.

Er is gezorgd, dat de autoriteiten te Londen op de hoogte zijn van deze zaken, en men weet daar dus, hoeveel Engeland

op het spel zou zetten als het in de eerstvolgende maanden een oorlog tegen de zuid-afrikaansche Republiek begon. Het gevaar ligt m. i. voornamelijk in de mogelijkheid, dat invloedrijke personen, die deelgenomen hebben aan het hooge spel, dat Rhodes speelde, een oorlog noodig hebben om onthullingen te voorkomen, die voor hen noodlottig zouden zijn, en dat diezelfde personen misdadig genoeg zijn, hun vaderland in het verderf te storten ter wille van hun persoonlijk belang.

Is dus de naaste toekomst van Transvaal tamelijk onzeker, dit geldt natuurlijk in nog hoogere mate van de meer verwijderde. Handelen de Transvalers altijd met zooveel wijsheid en beleid, als hunne daden bij, en onmiddellijk na, den inval van Jameson bestuurden, dan is er veel kans dat hun rechtvaardige zaak op den duur zal zegevieren. Maar zullen zij altijd een Kruger hebben, die invloed genoeg heeft om hen op den rechten weg te houden? Zal burgertwist, thans door het gemeenschappelijk gevaar ten onder gebracht, niet weder het hoofd opsteken, als dit gevaar minder dreigend schijnt? En zal het jongere geslacht bestand zijn tegen de moeilijke omstandigheden, waaronder het opgroeit?

Door de ontdekking der goudvelden en de instrooming van duizenden vreemdelingen uit landen met veel oudere beschaving is het transvaalsche volk voor de onvermijdelijke noodzakelijkheid geplaatst, binnen weinige jaren in geheel nieuwe toestanden te groeien. De opvoeding der jeugd moest in dien zin gewijzigd worden, dat de zuid-afrikaansche Republiek hopen kan, mettertijd en na niet al te langen tijd zijne hoofdambtenaren te vinden onder de „zonen des lands”. Thans zijn bijv. de leden van het hooggerechtshof allen vreemdelingen, een omstandigheid, die er niet weinig toe heeft bijgedragen om het bedenkelijk conflict tusschen de rechters en den Volksraad te verscherpen. Zal het jongere geslacht de opvoeding kunnen verdragen, die noodig is, om aan zulk een onnatuurlijken toestand een einde te maken? Is het niet te vreezen, dat die jongeren, door zulk een opvoeding veel „geleerder” geworden dan het ouder geslacht,

en daarbij overmoedig door den voorspoed, dien zij aan de voortreffelijke hoedanigheden der ouderen danken, tot dwaasheid en onverstand vervallen? Het ontbreekt helaas niet geheel aan teekenen, die op het werkelijk bestaan van dit gevaar wijzen. En nemen overmoed en onverstand de plaats in van Kruger's tegengestelde eigenschappen, dan wordt de strijd voor de Transvalers al te ongelijk en zullen zij moeten eindigen met het hoofd te buigen voor Engeland's overmacht.

De kans op dat droevig einde is natuurlijk te grooter, omdat op hulp uit Europa voor hen niet te rekenen valt. Zoolang Engeland oppermachtig is ter zee, kan de warmste sympathie der bevolking van andere landen den Transvaler niet baten.

Wat ons Nederlanders betreft, zoo kunnen wij individueel aan de Transvalers niet onbelangrijke diensten bewijzen, gelijk, om geen andere te noemen, de directie der nederlandsch zuid-afrikaansche Spoorwegmaatschappij en vele harer ambtenaren bewezen hebben. Maar als volk kunnen wij niets anders doen dan aan onze kranige stamverwanten het beste toewenschen. In politieken zin telt Nederland sinds lang in Europa niet meer mede; een hoog woord te voeren zou voor ons eenvoudig belachelijk zijn. Eerst als wij het voorbeeld der Boeren gevolgd en het gansche volk weerbaar gemaakt hebben, kunnen wij hopen, eenigen invloed te zullen oefenen bij de buitenlandsche aangelegenheden, die ons belangstelling inboezemen en van wier verloop onze eigen welvaart afhangt.

Wat een klein volk vermag, dat vastbesloten is zijn rechten te handhaven en welks burgers bij die verdediging den dood voor niets achten, hebben de Transvalers nogmaals door een lichteind voorbeeld bewezen. Moge dit voorbeeld ons tot navolging prikkelen! Daardoor zou de Transvaal ons een grooter dienst hebben bewezen dan wij met inspanning van alle krachten kunnen vergelden.

INHOUD.

Inleiding	bladz. 3.
I. De Boeren als slachtoffers van Britsche negerliefde.	
<i>a.</i> De oorzaken van den Grooten Trek	» 11.
<i>b.</i> Pogingen om de uitgeweken Boeren tot den terugkeer te bewegen	» 17.
II. De Boeren als slachtoffers van Britsche zuinigheid	» 23.
III. De Boeren als slachtoffers van Britsche hebzucht.	
<i>a.</i> De periode van 1871 tot 1881	» 26.
<i>b.</i> Van 1881 tot den tegenwoordigen tijd	» 31.
Besluit	» 44.

60/8159

Uitgaven van S. L. VAN LOOY, Amsterdam.

WERKEN

VAN DE

Maatschappij tot nut van 't algemeen.

- De Arbeiderswoningen in Nederland.** Bewerkt door J. VAN HASSELT en Mr. L. VERSCHOOR f 1.—
- De Begrafnisfondsen in Nederland.** Bewerkt door Prof. W. L. P. A. MOLENGRAAFF, Prof. Dr. G. J. LEGERBEKE en J. L. HUYSINGA. f 1.50
- Leidraad voor de oprichting van Volksbanken.** Bewerkt door A. C. WERTHEIM, Mr. H. GOEMAN BORGESIOUS en C. J. M. DIJKMANS. f 1.—
- Het onderwijs in Handenarbeid in Nederland.** Bewerkt door Dr. W. PLEYTE, Dr. J. ZAAVER Az. en J. BRUINWOLD RIEDEL . . . fo.50
- Rapport Werkloosheid 1894.** Bewerkt door W. J. BLIJDENSTEIN, Mr. H. L. DRUCKER, Mr. H. SMEENGE, J. BRUINWOLD RIEDEL. fo.25
- Persoonlijke bemoeiingen van meer ontwikkelden in 't belang van minder ontwikkelden (Toynbee-werk).** Bewerkt door Mr. A. BLOEMBERGEN Ez., W. J. BLIJDENSTEIN, Mr. F. N. SICKINGA, Dr. W. PLEYTE en Mr. A. VAN GIJN fo.50
- Lijst van Boeken geschikt om opgenomen te worden in de Volksbibliotheken.** Bewerkt door S. L. VAN LOOY, J. A. JUNGSMANN en R. VAN DER MEULEN fo.20
- Lijst van Boeken geschikt om opgenomen te worden in de Bibliotheken voor Jongelieden.** Bewerkt door R. VAN DER MEULEN, S. L. VAN LOOY en J. A. JUNGSMANN. fo.10
- De Ziekenfondsen in Nederland.** Bewerkt door Prof. W. STOEDER, Dr. C. J. SNIJDERS, Dr. G. P. VAN TIENHOVEN en Mr. D. A. RIBBE. f 1.—
- Het vraagstuk der Armverzorging.** Bewerkt door Mr. H. GOEMAN BORGESIOUS, Mr. A. F. K. HARTOGH, J. F. L. BLANKENBERG, Dr. H. J. DE DOMPIERRE DE CHAUFÉPIÉ en Mr. R. J. H. PATIJN. f 2.—
Voor Vereenigingen van armenzorg f 1.—
- Het vraagstuk der Volkshuisvesting.** Bewerkt door Mr. H. L. DRUCKER, Mr. B. H. GREVEN en Mr. J. KRUSEMAN . . . fo.50
- Rapport omtrent den toestand der opleiding van het onderwijzend personeel in Bewaarscholen, in 1896.** Bewerkt door P. H. HUGENHOLTZ Jr., Mr. H. SMEENGE, H. J. STEGHERS J.Hz. en J. BRUINWOLD RIEDEL fo.30

Uitgaven van S. L. VAN LOOY, Amsterdam.

Nederlandsch Volksliederenboek.

Samengesteld door

**DANIËL DE LANGE, Jhr. Mr. J. C. M. VAN RIEMSDIJK
en Dr. G. KALFF.**

139 Lieder en voor Zang en Klavier.

2e. Verm. Druk.

Uitgave van de Maatschappij tot nut van 't algemeen.

Prijs **f 1.—**; Gebonden **f 1.75.**

Ter perse om met September a.s. te verschijnen :

Nederlandsch Volksliederenboek.

Kleine, éénstemmige uitgaaf.

Samengesteld door

DANIËL DE LANGE en Dr. G. KALFF.

83 Lieder en voor Zang, in Noten- en Cijferschrift.

Uitgave van de Maatschappij tot nut van 't algemeen.

1 ex. 30 cent; 50 ex. en meer 25 cent per stuk.

Uitgaaf ten dienste van Zangverenigingen, voor Volksvergaderingen,
Bijeenkomsten, voor de School enz.